

КОДИКОЛОГІЯ ТА КОДИКОГРАФІЯ

УДК 271.21:271.222](560:477)(044)-726.1"1644"

<https://doi.org/10.15407/rksu.28.173>

Євген Костянтинович Чернухін,

кандидат філологічних наук,

старший науковий співробітник

відділу фонду юдаїки Інституту рукопису,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського

(Київ, Україна)

ORCID: 0000-0003-4906-0787

e-mail: geikle@hotmail.com

ПОСЛАННЯ ПАРФЕНІЯ ІІ, ПАТРІАРХА КОНСТАНТИНОПОЛЬСЬКОГО, ДО СИЛЬВЕСТРА ГУЛЕВИЧА-ВОЮТИНСЬКОГО, ЄПИСКОПА ПЕРЕМИШЛЬСЬКОГО ТА САМБІРСЬКОГО, ВІД ГРУДНЯ 1644 РОКУ

Мета роботи. Дослідження надісланого у грудні 1644 року Константинопольським патріархом Парфенієм ІІ листа до українського православного єпископа Сильвестра Гулевича-Воютинського, з'ясування шляхів надходження документа до Києва, критичне видання грецького тексту з коментарем і перекладом українською мовою. **Методологія дослідження** передбачає використання порівняльно-історичного та емпіричного методів вивчення історичних документів із залученням спеціаль-

них методів археографії, кодикології та палеографії. **Наукова новизна.** Уперше простежено шлях надходження документа до сучасного місця зберігання, проведено його текстологічне вивчення, представлена фотокопія, наведені оригінальний текст послання та його сучасний переклад. **Висновки.** Лист Константинопольського патріарха Парфенія ІІ Молодшого до перемишльського єпископа Сильвестра Гулевича-Воютинського надійшов до Києва у складі зібрання рукописів Почаївської лаври і зберігався в

бібліотеці Київської духовної академії, яка згодом була передана до Бібліотеки Всеукраїнської академії наук (нині – Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського). Уперше описаний у 1991 р. як грецький рукопис. Текст укладено грецькою мовою за підписами Вселенського патріарха і Священного собору Великої Константинопольської Церкви. Послання патріарха Парфенія II було надіслано до перемишльського єпископа Сильвестра в межах організаційних і політичних завдань Вселенського престолу на теренах Речі Посполитої і геть-

манської України. Головною метою послання було прохання про матеріальну допомогу. Разом з тим лист патріарха Парфенія II віддзеркалює історію боротьби за владу під час обрання вселенських патріархів, їхні стосунки між собою, ставлення один до іншого, а також особливі зв'язки українських православних єпархій з Константинополем.

Ключові слова: Константинопольський патріархат, Кирило I Лукарис, Парфеній II Молодший, Сильвестр Гулевич-Воютинський, патріарші грамоти, грецькі рукописи.

Актуальність дослідження обумовлена недостатнім висвітленням у вітчизняній історіографії теми взаємозв'язків українського духовенства на теренах Речі Посполитої з Великою Константинопольською Церквою в особі Вселенських патріархів, а також з грецьким православним духовенством у цілому впродовж XVI–XVII ст., зокрема під час відродження українських православних єпархій та за доби визвольних змагань українського народу.

Аналіз досліджень і публікацій. Церковні зв'язки Великої Константинопольської Церкви і Східних патріархатів із православними єпархіями на теренах України тривалий час розглядалися в межах дослідження російсько-грецьких культурних зв'язків [1]. Лише в останні десятиліття питання аналізується як окрема проблема, пов'язана з особливостями церковної історії України [2; 3]. Здійснені в XIX–XX ст. публікації історичних документів не завжди відповідають сучасним стандартам археографічного видання, часто бракує перекладів і коментарів. Значна кількість документів ще перебуває в архівах, їхні тексти ніколи не оприлюднювалися. До таких маловідомих джерел належить і лист Парфенія II, патріарха Константинопольського, до Сильвестра Гулевича-Воютинського, єпископа Перемишльського та Самбірського, від грудня

1644 р. Уперше документ був описаний у 1990 р., під час підготовки каталогу грецьких рукописів у зібраннях Києва. В описі подано зміст документа, датування й стислий археографічний опис [4]. Текст документа ніколи не публікувався.

Мета дослідження. Докладно розглянути лист одного зі Вселенських патріархів-мучеників XVII ст. – Парфенія II до українського єпископа Сильвестра Гулевича-Воютинського, з'ясувати шляхи надходження документа до фондів ІР НБУВ, представити археографічне видання оригінального грецького тексту, історичний коментар і переклад сучасною українською мовою.

Виклад основного матеріалу. Досліджуваний документ доволі великого розміру: 670x422 мм. Зазвичай у вітчизняній історіографії такі документи, видані очільниками Східних Церков, називають грамотами. Насправді всі подібні документи різняться за змістом, і в цьому випадку можна вживати типологічно доречніші слова: лист або послання. Текст послання був написаний на білому папері, який із часом перетерся на згинах, утворилися дірки. Через це лист був наклеєний на тонку білу тканину, яка пізніше пожовтіла. Окрім того, згодом на папір перейшла якась рожева фарба з тканини або обкладинки й утворила на ньому великі плями. Складений навпіл лист був уклеєний до обкладинки з тонкого зеленкуватого картону розміром 350x225 мм. На обкладинці міститься наклейка із зазначенням змісту, записана рукою тієї само особи, яка склала регест іншої грамоти, що зберігалася під тим самим числом (№ 418 л) [5]. Там само знаходиться пізніше археографічне датування документа олівцем: «1645 декабря 13». На папері послання ледь проглядають філіграні: лев на щиті під короною. Текст написаний чорним чорнилом і складається з 51 рядка основного тексту та одного рядка верхньої титуляції патріарха. Під текстом – власноручний підпис патріарха Парфенія. Почерк писаря дрібний, ламаний, нерівний, тотожний почерку копіїста, який склав зазначену вище грамоту, тобто Ніколая [2, с. 287–290]. Великий ініціал «Θ» написаний чорнилом. Окрім патріарха Парфенія II, грамота підписана собором грецьких митрополитів – загалом 14 підписів.

Історія надходження послання до Києва дещо заплутана і безпосередньо стосується двох документів, які зберігаються нині в ІР НБУВ, у

зібранні рукописів Київської духовної академії (ф. 301, КДА) за числами 418 л/1–2. Відомо, що сучасне розташування рукописів із фондів КДА є «вторинним» стосовно до первісного зберігання рукописів у бібліотеці КДА, де існувала особлива система шифрування. Після 1919 р. рукописні та книжкові фонди колишньої КДА зберігалися під опікою різних організацій. Проте з надходженням фондів КДА до бібліотеки Всеукраїнської Академії наук була сформована колекція рукописів КДА на основі друкованих каталогів Миколи Петрова (1840–1921) й Олександра Лебедева (1886–1930). Тоді одна із грамот Парфенія II була ідентифікована за трьома рядками в каталозі О. Лебедева, де йдеться про «грамоту константинопольського патріарха 1845 г.», що надійшла «от священника Николая Лашкова» [6, с. 172]. Дійсно, від законовчителя кишинівської гімназії Миколи Лашкова до ЦАМ при КДА в лютому 1890 р. надійшла грамота константинопольського патріарха [7, с. 6], що пізніше зберігалась у вітрині ЦАМ [8, с. 201]. Однак доля цієї грамоти нам невідома. Це, до прикладу, могла бути грамота одного із трьох Вселенських патріархів, що перебували на престолі впродовж 1845 р.

Між тим, грецький текст цієї «першої» грамоти Парфенія II з розлогою анотацією був оприлюднений у 10-му томі першої частини «Архива Юго-Западной России». Там цей документ зазначений як такий, що зберігається в бібліотеці КДА, у відділі рукописів Почаївської лаври [9, с. 582–586, № 234]. Справді, на грамоті зберігся старий шифр – «Поч. Лавра 651-й». Тобто, вона потрапила із зібранням рукописів Почаївської лаври, переданим до КДА. Це підтверджують список рукописів, що надійшли до КДА з Почаївської лаври [10, арк. 4], і старий рукописний каталог рукописів КДА, складений Амвросієм Семеновичем Криловським (1853–1930), де ця грамота зазначена за числом 760 (старий «почаївський» номер – 651) [11, с. 57]. Отже, очевидно, що після надходження рукописів Почаївської лаври до КДА грамота зберігалася десь у фондах її бібліотеки разом з іншими почаївськими рукописами. Ці останні були описані, але не всі – лише 50, за описом 1881 р. [12]. На «першій» грамоті Парфенія II (№ 418л/1) записані ще два старі шифри – «8» і «13».

Вірогідно, що в 1930-ті роки цю грамоту вмістили до згаданого числа 418 (за каталогом О. Лебедева) разом із ще однією, «другою», гра-

мотою того ж Парфенія II (нині – № 418 л/2), причому ця остання грамота також була зазначена у списках рукописів Почаївської лаври за числами 761 (652). Отож деяка зовнішня схожість двох документів могла викликати в 1930-ті роки помилкову думку про існування лише однієї з них, а також ототожнення обох документів з описом патріаршої грамоти 1845 р. у каталозі О. Лебедева. Утім, на зворотах обкладинок обох грамот залишилися помітки олівцем «Леб. 418 (81, витр. 19)» зі знаком питання (?).

Наразі обидва документи зберігаються у старих картонних обкладинках, вірогідно, виготовлених ще за часів перебування їх у сховищі Почаївської лаври. На обкладинках наклеєні невеличкі аркуші паперу із зазначенням змісту. Давній описувач не датував документи. Помітки олівцем з датою укладання текстів були проставлені пізніше особою, яка мала певні навички в датуванні документів, але не переймалася питанням точної відповідності проставлених дат сучасній хронології. Відтак, ці помітки визначали рік укладання обох текстів як «1645» (насправді, кінець 1644 р.).

Отже, розглянутий у цій статті документ належить до 1644 р. Цей час передував активній фазі постановня першої Української козацької держави за гетьмана Богдана Хмельницького (1578–1657). У церковній царині даний період відзначається консолідацією українського православ'я навколо відродженої Київської митрополії і, зокрема, постаті митрополита Петра Могили (1597–1647). З іншого боку, в Константинополі продовжувалися чвари між прибічниками різних партій навколо Вселенського трону, кожен із володарів якого тим не менше намагався зберегти вплив і зв'язки з українським православним духовенством.

Як уже було зазначено, досліджуваний лист є другою з відомих нам «грамот» Парфенія II до українського духовенства, які зберігаються в ІР НБУВ. Перша грамота стосувалася надання ставропігії монастиреві в Мільцях [5; 9, с. 582–586] і також є віддзеркаленням особливих зв'язків Вселенського престолу з українською шляхтою та православною ієрархією. Другий документ цікавий тим, що містить автентичний виклад деяких драматичних подій, які мали місце напередодні обрання митрополита Адріанопольського Парфенія (автора послання) на

Вселенський трон. Особливо варто відзначити його оціночні характеристики попередників, що інтригували один проти іншого, розкрадали майно патріархату й занурили його в «море боргів». У цілому у грамоті згадуються імена трьох патріархів. Перший з них – фігура цілком позитивна. Це видатний патріарх Кирило Лукарис (1572–1638) [13]. Укладач листа Парфеній II не подає подробиць його життя, але енергійно продукує схвальні епітети. Він правильно відзначає, що Кирило Лукарис був тричі скинутий через інтриги свого колишнього «учня» Кирила Кондариса († 24 червня 1640 р.), митрополита Верійського, який, відповідно, теж тричі займав його місце на престолі (у 1633, 1635, 1638 рр.). Зрештою 1639 р. і цей Кирило («з Верії») був усунутий з престолу султаном, аби уникнути гірших заворушень з боку кліру, потому був вигнаний до Тунісу і там страчений. Його змінив доволі нейтральний до всіх партій і виважений Парфеній I Старий († 1646), колишній митрополит Адріанопольський. Саме цьому «старцю» дорікає Парфеній II Молодший ще більшими лихами, що сталися в патріархаті. Політичні та конфесійні ігри навколо Вселенського трону призвели до скинення й цього патріарха. Десь улітку 1644 р. Парфеній I Старий був засланий до Кіпру, а ще через рік, уже на Хіосі, його отруїли.

Між тим, моральне цькування упродовж років, а зрештою фізичне знищення Кирила Лукариса не привели водночас до вигнання всіх його прихильників, які втримали свої митрополичі катедри і потроху поверталися до влади. Ставленником цих «пролукарисівських» кіл і був Парфеній II Молодший. Насправді далекий за своєю вдачею від харизматичного Кирила Лукариса, він не увійшов до історії якимись своїми «великими» вчинками. Проте, можливо, чесно намагався виправити загальний стан справ Вселенського патріархату. Відомо, що патріарх Парфеній II підтримував активні зв'язки із православними ієрархами Речі Посполитої та Московії [14]. Саме це, власне, й поставили йому у провину в 1651 р., під час його другого перебування на троні. Покараний на горло, як і його великий учитель Кирило I Лукарис, Парфеній II увійшов разом з ним до лику православних святих мучеників.

Стосовно адресата Вселенського патріарха єпископа Перемишльського та Самбірського (у 1636–1649 рр.) Сильвестра Гулевича-Вою-

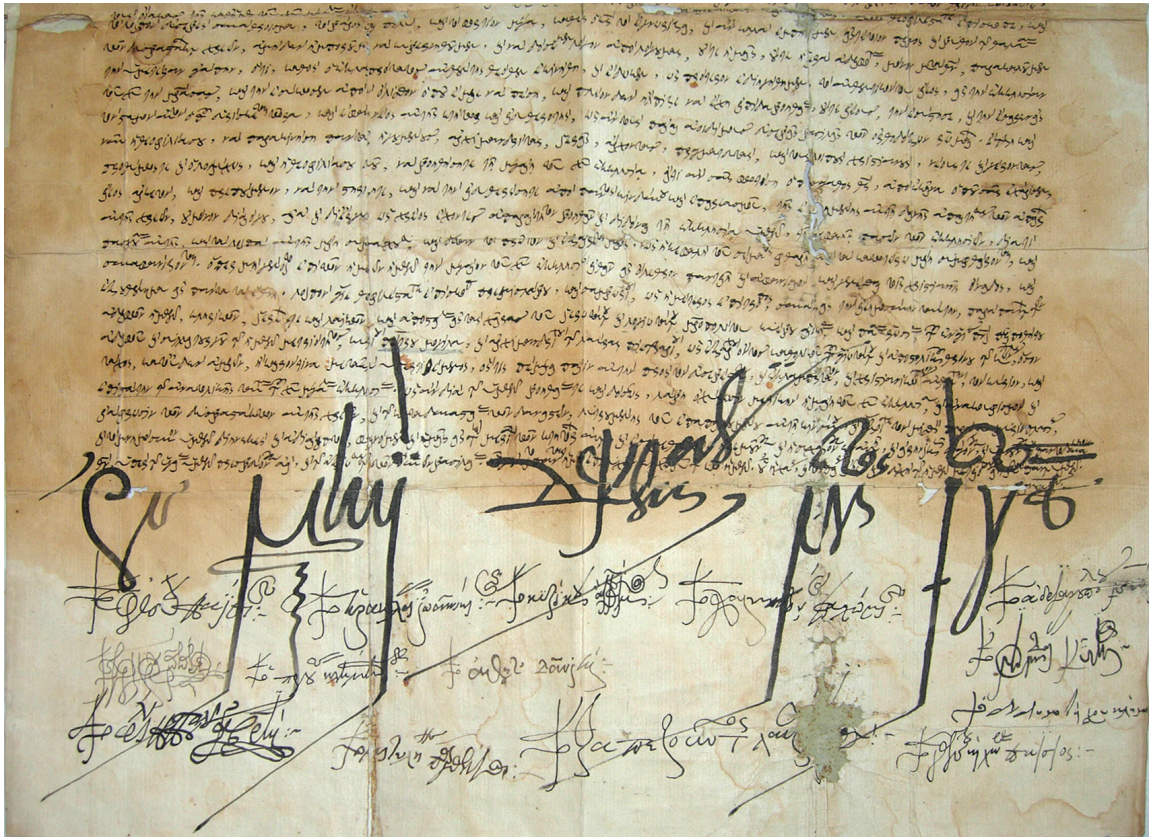
тинського († до 1650 р.) важко відзначити щось таке, що могло би пояснити особисте звернення до нього з боку Вселенського патріарха. Цей ієрарх був особою доволі неоднозначною, не дуже вирізняючись у цьому сенсі серед інших церковних діячів того часу. Для пояснення, чому патріарх Парфеній II апелював саме до Сильвестра, можна звернутися до тексту самого послання і припустити, що патріарх міг бути присутнім на соборі в Яссах 1643 р., де обговорювалася книга митрополита Петра Могили «Православне сповідання Кафолічної і Апостольської Церкви Східної». Саме там могли зустрітись ієрархи і започаткувати дружні стосунки. Через це й гіпотетичне надання допомоги Вселенському тронові мало відбуватися за схемою: єпископ Сильвестр Гулевич-Воютинський – митрополит Петро Могила – господар Василій Лупу – патріарх Парфеній II. З іншого боку, цілком очевидно, що Константинополь був зацікавлений у дружніх зв'язках з усіма єпископіями його Київської митрополії, які в той чи інший спосіб мали б надавати йому матеріальну допомогу. Тут варто відзначити, що Молдова і Валахія були тими осередками, через які Вселенський престол традиційно підтримував зв'язки з північними єпископіями, а молдовлахійські господарі зазвичай були потужними донорами для Східних Церков.

Наукова новизна. Уперше простежено шлях надходження документа до сучасного місця зберігання, проведено його текстологічне вивчення, представлена фотокопія, наведені оригінальний текст послання та його сучасний переклад.

Висновки. Розглянуте послання Вселенського патріарха Парфенія II до перемишльського єпископа Сильвестра Гулевича-Воютинського, написане в грудні 1644 р., у першій половині XIX ст. зберігалось в колекції рукописів Почаївської лаври разом з іншою грамотою того ж патріарха. У 1920–1930 рр., уже в Києві, в бібліотеці ВУАН, обидві грамоти «випали» із зібрання і були помилково ототожені з патріаршою грамотою за каталогом О. Лебедева № 418 і згодом одержали відповідний номер у зібранні ф. 301 (КДА). У 1990-х роках були описані як два окремих документи (№ 418 л/1–2). За певних умов ці документи могли би бути повернені до зібрання рукописів Почаївської лаври в його сучасному стані в ІР НБУВ [15].

У даній статті представлені грецький текст і переклад «другої» грамоти. Типологічно це послання або лист патріарха до очільника перемишльської та самбірської єпископії, в якому патріарх сповіщає про своє обрання, стан справ патріархату й висловлює прохання надати йому допомогу у сплаті боргів. Послання засвідчене підписами собору Великої Константинопольської Церкви, що надає йому більш офіційного статусу. Історичний інтерес становить опис стану справ патріархату, оціночні характеристики попередників Парфенія II і пропозиції щодо способу передання допомоги до кінцевого адресата.

Іл. Послання патріарха Парфенія II. Нижня частина грамоти.

ІР НБУВ. Ф. 301. Од. зб. 418 л/2

Парфеній, патріарх Константинопольський, до Сильвестра Гулевича-Воютинського, єпископа Перемишльського та Самбірського, з проханням про матеріальну допомогу. 1644 р., грудня, індікту 13. IP НБУВ. Ф. 301. № 418 л/2

Текст:

Παρθένιος, ἐλέω θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος τῆς Κων(σταντινου)π(ό)λε(ως) νέ(ας) ρώμη(ς) καὶ οἰκουμ(εν)ικ(ος) π(ατ)ριάρχ(ης)

Θεοφιλέστατε ἐπίσκοπε πρεμισλάβου, καὶ σαμβορίου, κύριε σιλβέστρε οὐλεβίτζιε βιουτίσνκιε, καὶ οἱ ὑπὸ τὴν ἐπισκοπὴν αὐτὴν ὄντες, ἐντιμότετοι κληρικοί, ὀσιώτατοι καθηγούμενοι | καὶ ἀρχιμανδρίται, τῶν ἱερῶν μοναστηρι(ῶν), εὐλαβέστατοι ἱερεῖς, χρησιμότετοι ἄρχοντες, καὶ οἱ λοιποὶ εὐλογημένοι χριστιανοὶ [τέκν]α ἐν κ(υρι)ῷ ἀγαπητά τ(ῆς) ἡμῶν μετριότητος, χάρις εἰς ὑμῖν | ἅπασα, καὶ εἰρήνη καὶ ἔλεος ἀπὸ θεοῦ παντοκράτορ(ος), καὶ κυρίου ἡμῶν, ἰησοῦ χριστοῦ, εὐχή δε καὶ εὐλογία, καὶ συγχώρησις παρ' ἡμῶν. [Μετὰ] τοῦ παρόντος π(ατ)ριαρχικοῦ καὶ συνοδικοῦ | γράμματος γνωρίζομεν πᾶσιν ὑμῖν, ὅτι, ὁ ἀποστολικὸς, ἀνατολικὸς, καὶ καθολικὸς οἰκουμενικὸς π(ατ)ριαρχικὸς θρόνος τ(ῆς) Κων[σταντινουπόλεως] πάλαι καὶ αἰεὶ ἦτον περιφημος καὶ ὀνομαστός, καὶ ἔτι πάντα | ἀκουσμένος, καὶ ἔνδοξος εἰς τοὺς λοιποὺς π(ατ)ριαρχικοὺς θρόνους τεσσάρ(ων) μερῶν, ἐκτὸς τῆς παλαιᾶς ῥώμης, ἔχων πολλοὺς εὐτρ[επι]ισμοὺς καὶ καλλωπισμοὺς, καὶ ἐξαίρετα πράγματα | τῶν ἀγίων. καὶ ὅλοι ἀπὸ λόγου του εἶχον τὰς ἀρχὰς τὰς μερικὰς, καὶ τὰς ἐξουσίας, καὶ τὴν στεριότητα, καὶ στάσιν αὐτὴν, καὶ πάντες πρὸς αὐτὸν ἔρχοντο, καὶ ἐλάμβανον τὴν συντήρησιν | αὐτῶν καὶ διαμονὴν, καὶ τὴν σύστασιν, ὡς βασιλεία ἐπικοσμηθέντα ταῖς συνοδικαῖς καὶ οἰκουμενικαῖς ἀποφασί(αις), τ(ῆ) δευτέρᾳ, καὶ τετάρτ(ῃ) τῶν ἀγί(ων) οἰκουμενικῶν συνόδων, καὶ τοῖς | ψήφοις τοῖς κανονικοῖς. ὡσαύτων κεκοσμημένον προσόδοις πολλαῖς, καὶ ἀναθήμασι παντοίοις, καὶ ἐπαίνοις ἀτελείοις, καὶ μύριοις ἀγαθοῖς, καὶ εὐημερίαῖς, ὅτι πλείσταις, ἐξ' αὐτῶν | σωζομένους πολλοὺς, οὐ μόνον τοὺς ὑπ' αὐτὸν θρόνους, ἀλλὰ καὶ τῶν

λοιπῶν, ὡς φαίνεται τοῦτο ἐν πάσῃ ἐκκλησιαστικῇ ἐκθέσει τε καὶ διατυπώσει. ὕστερον δε, διαβολικῇ ἐπειριᾷ (!), | καὶ γνώμη πονηρᾷ τοῦ σατανᾶ καὶ μισοκάλου ἐχθροῦ τῆς ἀληθείας), ἐφθονήθη ὁ αὐτὸς ἀγιώτατος οἰκουμενικὸς θρόνος, ἤτοι ἡ μεγάλη τοῦ χ(ριστο)ῦ ἐκκλησία ἀπὸ πολλοῦς χρόνους, καὶ ἔπεσεν | εἰς μεγάλους πειρασμοὺς, καὶ ναυᾶγια, καὶ ἀλληλομαχί(ας), ἔριδας, ἔχθρας, μάχας, ἀκαταστασί(ας), διαβολὰς, φιλονεικί(ας), ἐπιβολὰς, φθόνους, πάθη, καὶ τὰ ὁμοία τούτοις, | ὅπου κάθε εἷς νὰ τὰ ἀκούη ἐκπλήττεται καὶ τὰ θαυμάζει, καθὼς λογιάζομεν νὰ τὰ ἀκούσετε καὶ ὑμεῖς πολλάκις, καὶ νὰ ἦστε πληροφορημένοι καὶ βεβαιωμένοι, καὶ περὶ τούτ(ων) | ἐὰν δὲν πλατάνομεν λόγους, οὐτο μακράνομεν ἔστοντας καὶ νὰ εἶναι πρὸς πάντας, γνώριμα καὶ φανερὰ, καὶ θρηνοῦμεν ἀπαξᾶπαν(τος) εἰς τὴν μεγάλην πτῶσιν | αὐτὴν καὶ φθορὰν τῆς ἐκκλησί(ας), κ(α)τὰ τὸν πάλαι προφήτην ἱερεμί(αν), τὸν θρηνοῦντα τὴν ἀγίαν πόλιν τῆς ἰ(ερουσα)λήμι, καὶ ἐκατήντησεν εἰς χρέη βαρύτατα καὶ δυσβάστακτα, καὶ | ἦλθεν εἰς τὸν τέλειον ἀφανισμόν καὶ τὴν ἐρήμωσιν, καὶ ἂν ὁ θ(εὸς) ἅγιος δὲν ἦλθε προφθάση, καὶ νὰ νεύση εἰς τὴν καρδί(αν) τοῦ εὐσεβεστάτου, καὶ ἔτι λαμπροτάτου, καὶ κοινοῦ εὐεργέτου | τῶν εὐσεβῶν χριστιανῶν, καὶ συναντιλήπτορος ἐπὶ πᾶσι, τῶν ἐκκλησίων, αὐθέντου πᾶ(σας) μολδοβλαχί(ας) κυρίου κυρίου Ἰωάν(νου) βασιλείου βοεβόνδ(α), τοῦ κ(α)τὰ πν(εῦμ)α περιποθήτου | υἱοῦ τῆς ἡμῶν μετριότητος, νὰ βοηθήσῃ μὲ τὸ αὐθεντικόν του ἔλεος, πρῶτον, καὶ ὕστερον, εἰς τὴν ἐκκλησί(αν) τοῦ χ(ριστο)ῦ, καὶ νὰ τὴν ἀναστηλώσῃ, καὶ νὰ τὴν ἐκβάλῃ ἀπὸ τὸν | μέγαν βυθόν του πελάγους τῶν χρεῶν ὅπου εὐρίσκετο, καὶ ἐκλυδονίζετο, καὶ ἐπολεμεῖτο, μὲ μεγάλην ταραχὴν καὶ θόρυβον τῶν τρικυμίων αὐτῶν, βέβαια ἦτον κλεισμένη, | καὶ ἀφανισμένη παντελῶς, καὶ κοντὰ εἰς αὐτὰ ὅλα ὅπου τὴν ἐπανέβασαν ὡς ανωτέρω εἶπομεν, ἀπὸ τὰς ἐνέργει(ας), καὶ τὰς ἀλόγους ὁρμὰς τοῦ παμπονήρου καὶ πολεμίου | τῶν χριστιανῶν, τὴν ἦλθον καὶ συχναὶ ἐναλλαγαὶ τῶν ὀπωσδήποτε ληστρικῶς καὶ ἐπιβουλικ(ῶς) π(ατ)ριαρχευσάντ(ων), καὶ εἰσελθῶν εἰς τὰ ἔγκατα τοῦ ἐκ βερόοί(ας) ἐκείνου ὁ αὐτὸς

ἐχθρός τῆς Ἰ ἀληθεί(ας), ἐτάρατтен τὴν ἐκκλησί(αν) τοῦ χ(ριστο)ῦ, ἅπαξ, δις, καὶ τρίς, καὶ καλῶς ἐχόντων τῶν πραγμάτων), ἐξέβαλε τοῦ π(ατ)ριαρχικοῦ θρόνου τὸν ἀγιωτάτον καὶ μακαρίτην ἐκεῖνον καὶ αἰοίδιμον Ἰ γέροντα π(ατ)ριάρχην Κύριλλον, καὶ τὸν ἐδίωκεν, καὶ προεξένησε τῇ μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ ζημί(αν) ἀνυπόφορον καὶ ἄμετρον, ἐγγὺς ποῦ [...]κοσί(ων) φορτί(ων) [...]του, καὶ ἂν εἰποῦμεν περισσότερα Ἰ δὲν σφάλωμεν, καὶ τὸ τέλος τὸν ἐθανάτωσεν ἀτίμῳ καὶ βιαίῳ θανάτῳ, ὡς οἱ πάντες οἶδασι, καὶ μετὰ τοῦτον, εἰσῆλθεν ἐκ δευτέρου παρθένιος εἰς τὸν θρόνον, μὲ πρόσκλησιν Ἰ ἡμετέραν, βλέποντές τον γέροντα τῆ ἡλικία, καὶ νομίζοντές τον μὲ τὴν εὐημερίαν ὅποῦ εἶχε, καὶ τὴν ἐμπειρίαν τῶν πραγμάτων, νὰ κυβερνήσῃ, καὶ νὰ διοικήσῃ τὴν ἐκ Ἰ κλησίαν τοῦ χ(ριστο)ῦ, ἔστοντας καὶ προτιότερα νὰ ἐκάλυπτε μὲ τὴν ὑπουλόν του γνώμην καὶ τὴν ὑπόκρισιν, τὸ στρεβλόν τῆς προαιρέσεως αὐτοῦ καὶ τῆς διανοί(ας), ἐξαπατήσαντος Ἰ ἡμ(ῖν) εἰς τοῦτο, καὶ αὐτὸς ὁ καλὸς γέρον, ἀφ' οὗ ἐδέχθη τὸν οἰκουμενικὸν θρόνον, καὶ προεβιβάσθη εἰς αὐτὸν, ὅσα ἔκαμε, καὶ ἐμηχανεύσατο, εἶναι πολλὰ καὶ ἄπειρα, καὶ οὗτο Ἰ ἡμεῖς δυνάμεθα παραδοῦναι ταῦτα ἐγγράφως, οὔτε οἱ ἀκροαταὶ νὰ τὰ ἀκούσουν, ἐπιβουλὰς ἀρχιερέ(ων) δηλαδῆ, ἐκθέσεις τῶν θρόνων αὐτῶν, ἀδικί(ας), ἀρπαγὰς, Ἰ πλεονεξί(ας), ψευδολογί(ας), ἀκαταστασί(ας), καὶ τὸ δὴ μέγιστον, ἐπιτορκί(ας), δι' ἅς ἡ θεῖα πρόνια βαρυνθεῖσα, οἷς κρίμα(σι) οἶδε, καὶ ἀποχωρήσασα ἐξ' αὐτοῦ ἐξέσθη τοῦ Ἰ π(ατ)ριαρχικοῦ θρόνου τῆ βασιλικῆ ἀποφάσει, κ(α)ταιρεθεῖς τελείως μ(ε)τὰ ταῦτα, γνώμη κοινῇ συνοδικῇ, καὶ γυμνωθεῖς πᾶσ(ας) π(ατ)ριαρχικῆς τιμῆς καὶ ἀξί(ας), μείναντος τοῦ οἱ Ἰ κουμενικοῦ θρόνου ἀπροστατεύτου ἡμέρας 5κοντα, προσκλήσει ἀρχιερέ(ων), κληρικῶν, ἡγουμέν(ων), ἀρχιμανδριτῶν, ἱερέ(ων), ἀρχόντ(ων) τῆς κων(σταντίνου)π(ό)λ(εως), καὶ παντὸς τοῦ λαοῦ, καὶ δεήσει, Ἰ καὶ ἐπαναγκάσει, τῇ κανονικῇ ἐκλογῇ τε καὶ ψήφῳ ἀνήχθημεν ἄκοντες καὶ μὴ βουλόμενοι εἰς τὸν ὑψηλότατον καὶ ἀγιώτατον οἰκουμενικὸν π(ατ)ριαρχικὸν τοῦτο θρόνον ἐλάβομεν Ἰ τοὺς οἵακας τῆς καθ' ἡμᾶς τοῦ χ(ριστο)ῦ μεγάλ(ης) ἐκκλησί(ας) καὶ ἰθύνομεν καὶ

πυμάνομεν αὐτήν [...] ἀποστολικῶς τε καὶ [πατρι] κῶς, ὅμως θεοφιλέστατε ἐπίσκοπε, καὶ ἰ τὸ λοιπὸν εὐσεβὲς συνάθροισμα, τὸ βάρος εἶναι πολὺ, καὶ τὸ φορτίον μέγα, καθὼς ὁ κ(ύριος) τὸ ἐγνωρίζει, καὶ ἂν καλὰ ἐμπη[κα]μεν εἰς τέτοιον πέλαγος καὶ βύθον τ(ῆς) θάλασσ(ας) ἰ τῶν δυσβάστακτ(ων) χρεῶν, ἀμὴ δὲν ἠμποροῦμεν νὰ κυβερνηθοῦμεν, καὶ νὰ δόσωμεν λόγον ἀπὸ λόγου μας, οὔτε ἡμεῖς, οὔτε ἡ ἱερά ἀδελφότης, μόνον μ(ε)τὰ θε(ὸ)ν, παρακαλοῦμεν ἰ τὴν ὑμετέραν ἀγάπην, ὅτι, καθὼς ὁ ἐκλαμπρότατος αὐθέντης θεόθεν ἐκινήθη, καὶ ἔδωκεν, ὡς πρότερον ἐδιηγήθημεν, τὸ αὐθεντικόντα ἔλεος, εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἰ τοῦ χ(ριστο)ῦ τὴν μ(ητέ)ρα σας, καὶ τὴν ἐσύκωσεν ἀπὸ τὸ ὄλισθον ὅπου ἔμελε νὰ πέσει, καὶ πλέον δὲν ἠλπίζε νὰ ἔχη ἐλπίδα βοηθεί(ας), οὔτε ἐλέους, τὴν ἐσύστησε, καὶ τὴν ἐπειρεν εἰς ἰ τὸν στα[θ]μὸν αὐτὸν ὅπου εὐρίσκεται τῶρα, καὶ ἐφάνη νέος αὐτῆς κτήτορας καὶ ἐλευθεροτῆς, ὡς ἂν τοὺς πάλαι ἀοιδίμους εὐσεβεῖς βασιλεῖς τῶν ὀρθοδόξων ῥωμαί(ων). ἔτζη καὶ ἰ νῦν ἡ θεοφιλία σου, νὰ παρακινήση πάντα, ἠγουμένους, ἀρχιμανδρίτας, ἱερεῖς, ἄρχοντας, πραγματεύτας, καὶ τοὺς λοιποὺς χριστιανούς, νέους τε καὶ γέροντας, ἰ προθύμους τε ὀλοψύχως, καὶ ἡ θεοφιλία σου ὅπου, νὰ βοηθήσητε τὴ μεγάλη τοῦ χ(ριστο)ῦ ἐκκλησία, εἴτι ἂν σᾶς φωτήση ὁ πανάγαθος θε(ὸς), ἀπὸ ἐκεῖνα ὅπου σᾶς ἐχάρισεν ἰ ἔλεος ἀρκετὸ, καὶ πρεπούμενον, νὰ τὴν στηρίζετε, καὶ νὰ τὴν ἐλευθερώσητε ἀπὸ παντὸς κινδύνου καὶ ἐπειρεασμοῦ, τῆς ἐ[...]ημένης αὐτῆ δεινῆς ἀπαιτήας τῶν ἀπειρ(ων) ἰ αὐτῆς χρεῶν, οὐ μόνον διὰ λόγου, ἀλλὰ καὶ δι' ἔργου ὡς χρέος ἔχοντες ἀπαραίτητον βοηθεῖν καὶ διδόναι τῇ ἐκκλησίᾳ ὑμῶν, τῇ ἀσφαλῆ πασῶν τῶν ἐκκλησιῶν, διατι ἰ πασχοῦ(σα) αὐτῆς, καὶ τὰ λοιπὰ αὐτῆς μέλη συμμαχουσα, καὶ ὅταν τὸ πρῶτον καὶ ἐξαίρετον μέρος, ὡς ἡ κεφαλὴ τοῦ σώματος φθαρῆ καὶ τὰ κατωτέρω μέλη συμφθειρονται, καὶ ἰ συναφανίζονται. ὅπερ μὴ γένοιτο ἐπὶ τῶν ἡμερῶν ἡμῶν τὴν μεγάλην τοῦ χ(ριστο)ῦ ἐκκλησί(αν) ἐλθεῖν εἰς ὄλεθρον παντελῆ καὶ ἀφανισμόν καὶ γενέσθαι τοῖς χριστιανοῖς ὄνειδος, καὶ ἰ ἐξουθένημα εἰς πάντα τὰ ἔθνη. λοιπὸν ἄγιε θεοφιλέστατε ἐπίσκοπε πρεμισλάβου,

καὶ σαμβωρίου, ὡς ἡμέτερος ἐπίτροπος, συνά[δελφος] εἰς τὴν ἐλεημοσύνην ταύτην, παρὰ πάντ(ων) τῶν ἰ ἀδελφῶν ἡμῶν, κληρικῶν, ἱερέ(ων) τε καὶ λαϊκῶν καὶ ἀποστείλ(ον) εἰς τὰς χεῖρας τοῦ ἱερωτάτου καὶ λογιωτάτου μ(η)τροπολίτου κίεβου ἀλυσί(ας) καὶ πάσ(ας) ῥωσί(ας), τοῦ ἐν ἀγί(ω) πν(εύμα)τι περιποθήτου ἰ ἀδελφοῦ καὶ συλλειτουργοῦ τ(ῆς) ἡμῶν μετριότητος, κυρίου πέτρου μογίλα, καὶ ἀρχιμανδριτοῦ τ(ῆς) λαύρας πιετζαρίου, ὡς ἐξάρχου ὄντος καθολικοῦ τοῦ ἀγιωτάτου καὶ ἀποστολικοῦ θρόνου τ(ῆς) κων(σταντινου)π(ό)λ(εως), ὅσον ἰ τάχος, κατ' οὐδὲν ἀμελῶν, ἢ καιρὸν τίνα μετὰ τὴν ὑπερτ[ιθ]έμενος, ὅστις πέμψει πάλιν αὐτὴν πρὸς τὸν εὐσεβέστατον, καὶ ἐκλαμπρ[ό]τατον, καὶ χριστιανικώτατον ἀθέντην, τὸν κύριον, καὶ ἰ ἐπιστάτην τ(ῆς) ἀνατολικῆς ταύτ(ης) τοῦ χ(ριστο)ῦ μεγάλης ἐκκλησίας. ὡς ἂν διὰ τ(ῆς) ὑμῶν βοηθεί(ας) τε καὶ δόσεως, λάβῃ ὀχύρωσιν μερικὴν ἢ μ(εγ)άλη τοῦ χ(ριστο)ῦ ἐκκλησία, καὶ ἀνακουφισμὸν καὶ ἰ ἐλάφρωσιν τῶν δυσβαστάκτων αὐτῆς χρεῶν, καὶ τ(ῆς) καταδικαστεί(ας) τῶν δανειστῶν, λυτρομένης τοῦ ἐπαπειλουμένου αὐτῇ κινδύνου, καὶ [ἔχ]οιτε τὸν μίσθι(ον) παρὰ θε(ο)ῦ μυριοπλασί(ως) ἰ καὶ τὸ μνημόσυνον ἡμῶν διηνεκὲς καὶ ἀδιάλειπτον, φαινόμενον, καὶ ἡμεῖς εἰς τ(ὰ) μερίδια τῶν κτητόρ(ων) αὐτὰ καὶ ἐσόμεθα [...] ἡρεμοῦντες καὶ ἡσυχάζοντες ἐν αὐτῇ, καὶ εἰρηρικῶς [...] ἄγοντες, καὶ [ὑμνοῦντες] τ(ὸν) πανταδύναμον ἰ θε(ο)ν, ὑπὲρ τ(ῆς) ὑγεί(ας) ὑμῶν πρεσβεύοντας ἀεὶ, καὶ τ(ῆς) ἀξίω(σας) τῆς τῶν οὐρανῶν βασιλεί(ας). [...] [γεν]οῖτο πάντας ἡμ[ῶν] ἐπ' εὐχὴν ἐν χ(ριστ)ῷ ἰ(ησο)ῦ τ(ῷ) κυρίῳ ἡμῶν. οὗ ἡ χάρις, καὶ τὸ ἄπειρον ἔλεος καὶ ἡ εὐχὴ τ(ῆς) ἡμῶν μετριότητος εἶη μετὰ πάντων ὑμῶν. ἰ αχμδ^ω

ἐν μηνί δεκεμ(β)ρίου ιν(δικ)τ(ιών)ος ιγ' ἡς

† ὁ ἐφεσοῦ παῖσιος † ὁ ἡρακλείας ἰωαννίκιος † ὁ κυζίκου ἄνθιμος † ὁ χαλκιδόνος παχόμιος † ὁ ἀδριανουπόλεως νεόφυτος ἰ † ὁ παλαιῶν πατρῶν θεοφάνης † ὁ προύσσης κλήμης † ὁ ἀθηνῶν δανιήλ † ὁ νικομηδείας κύριλλος ἰ † ὁ διδυμοτείχου κλήμης ἰ † ὁ φιλιππουπόλεως γαβριήλ † ὁ μιτυλήνης παρθένιος † ὁ τραπεζοῦντος λαυρέντιος † ὁ γάνου καὶ χώρας παῖσιος

Переклад:

Парфеній, з ласки Божої архієпископ Константинополя Нового Риму та Вселенський патріарх

Найбоголюбніший єпископе Перемишля та Самбора пане Сильвестре Воютинський і під єпархією тією суцці найшанованіші клірики, найсвятіші кафігумени та архимандрити священних монастирів, найпобожніші іереї, найкорисніші дідичі та інші благословенні християни, во Христі улюблені діти нашої Мірності, благодать вам повна і мир, і милість від Бога Вседержителя і Господа нашого Ісуса Христа, молитва та благословення, і прощення від нас.

Цим патріаршим соборним листом повідомляємо всім вам, що Апостольський Східний Кафоличний Вселенський Престол Константинополя вже раніше і споконвіку був знаним і відомим, та ще й повсюди розголошеним і найславнішим серед патріарших престолів чотирьох сторін [світу], окрім Старого Риму, мав багато прикрас і вроди та визначних речей від святих, і всі [вірні], з його боку, мали певну владу, права та усталеність, і приписи так, що всі до нього зверталися, одержуючи для себе підтримку і проживання, і порядкування. Був той патріархат як царство, прикрашене соборними та вселенськими рішеннями Другого та Четвертого Священних Вселенських соборів і канонічними голосуваннями. Також його окрасою були численні прибутки і пожертви від усіх, і нескінчені похвали, і тисячні дібра, і добробут, що в більшості зберігається не тільки з підлеглих йому престолів, але також і з інших, як це записується в кожному церковному звіті і формулярі.

Потому, однак, за диявольським впливом і задумом хитрого сатани, ненависника добра й ворога істини, був забитий той найсвятіший Вселенський престол, тобто багаторічна Велика Христова Церква, і впала вона в такі великі спокуси та руйнацію, у взаємні бійки, розбрат, ворожнечу, битви, збурення, наклепи, свари, обтяження, убивства, пристрасті і таке інше, що кожен, хто чує, вражається і дивується тому, про що, як думаю, і ви чули багато й те знаєте, і в тому пересвідчені.

Якщо ж і далі про це, не додаючи забагато слів, ані продовжуючи те, що є для всіх знаним та очевидним, то ми всі оплаку-

емо це велике падіння і руйнацію Церкви, за прикладом давнього пророка Єремії, що оплакав святе місто Єрусалим, котре опинилося в найтяжчих і найнестерпніших боргах і дійшло кінцевого знищення й запустіння, і якби Святий Бог не встиг прийти й заторкнути серце найшанованішого і найсвітлішого суспільного благодійника шанованих християн і в усьому співпомічника Церков господаря всієї Молдови пана Іоанна Василія¹ Воеводи, у Дусі найжаданішого сина нашої Мірності, спонукаючи його допомогти своєю господською милістю, спершу, а потому й надалі, Церкві Христовій, щоб її відновити і витягти її з великої безодні моря боргів, де вона перебуває і збурюється, і бореться у великому неспокої та галасі від тих бурхливих хвиль, то очевидно вона була би заборонена і знищена повністю, а поряд з нею усі, що її підносили, як сказано вище, внаслідок дій і злих нападів Найхитрішого і Войовничого до християн.

Також вона [Церква] потерпала кожного разу від частих змін тих, хто здирницьки та обтяжливо обіймали посаду патріарха. Отак, увійшовши до нетрь того, що з Верії², отой Ворог істини збурював церкву Христа: уперше і двічі, і тричі, і, при добрих справах, він скидав із патріаршого престолу того найсвятішого покійного й вічнопам'ятного старця патріарха Кирила³. І вигнав його, і спричинив нестерпну й незлічену шкоду Великій Церкві, близько до сотень [...] ⁴ і, якщо ж скажемо більше, не схибимо, а насамкінець убив його безчесною і насильницькою смертю, як усі знають. А затим удруге на престол прийшов Парфеній⁵

¹ Василій Лупу (1595–1661), господар Молдови в 1634–1653 рр. Попри те, що він був ставлеником Порти, відзначився в історії своїми особливими стосунками з Москвою та українською церковною і світською елітою. Василеві Лупу належать значні досягнення у просвітництві й розбудові церковних та освітніх закладів. Відомий також як батько Руксандри (Лусандри), дружини Тимоша Хмельницького.

² Йдеться про Кирила II Кондариса († 24 червня 1640 р.), колишнього митрополита Верійського, що тричі обіймав патріарший престол (1633, 1635–1656, 1638–1639).

³ Кирило I Лукарис (1570–1638).

⁴ Вірогідно, йдеться про грошові виміри шкоди відповідно до розмірів податку.

⁵ Парфеній I Старий († 1646), патріарх 1639–1644 рр. Усунутий у середині 1644 р.

за нашим запрошенням, оскільки, беручи до уваги вік старця і його добробут, і досвід у речах, ми вважали його здатним керувати та управляти Церквою Христа. Проте йому й раніше траплялося приховувати за своєю підступною думкою і лицемірством збоченість своїх схильностей і поглядів, ошукуючи нас у цьому. І ось цей добрий старець, щойно прийняв Вселенський престол і просунувся на нього, стільки наробив і стільки багатого і без краю нахитрив, що ми не здатні передати це на письмі, а слухачі те все вислухати: покарання архієреїв, тобто усунення з їхніх престолів, беззаконня, захоплення, жадоба, брехня, заворушення і чи не найбільше – порушення клятви, через що обтяжений тим Божий промисел, вважаючи те за гріх, покинув його, і був стертий він з патріаршого трону за царським⁶ наказом, а після того на завершення був знищений загальною соборною думкою і позбавлений всякої патріаршої гідності і достоїнства.

І залишився Вселенський престол незахищеним на 50 днів. За запрошенням архієреїв, кліриків, ігуменів, архимандритів, ієреїв, архонтів Константинополя і всього народу і молитвами, і спонуканнями, канонічним обранням і голосуванням погодилися Ми невільно і без бажання на цей найвищий і найсвятіший Вселенський патріарший престол, прийняли кермо нашої Христової Великої Церкви, і нині правимо й пасемо її по-апостольськи і по-батьківськи. Проте, боголюбніший єпископе і решта шанованого зібрання, тягар є великим, ноша величезна, як Господь знає, і якщо вже Ми занурилися до такого моря, у глибину моря нестерпних боргів, до того, що вже не можемо управлятися і давати собі ради, ані Ми, ані наше святе братство лише з Богом. Просимо Вашу любов, щоб, як от найблискупчий Господарь [Молдови] від Бога зворушився і виявив, як ми раніше оповідали, панську милість до Христової Церкви Вашої Матері і підняв її з падіння, куди вона мала впасти і майже не мала сподівання плекати надію на допомогу, ані милість, але її підтримав і її взяв у тому стані, в якому вона перебуває нині, Ви також стали би новим її ктитором і рятівником, як давні приснопам'ятні шановні імператори православних роменів.

⁶ Ідеться про наказ турецького султана.

Отак і нині твоя боголюбність нехай зрушить усіх, ігуменів, архімандритів, ієреїв, дідичів, торговців та решту християн, молодих і старих, ревних усією душею, і твоя боголюбність зможе допомогти Великій Христовій Церкві або ж, якщо вас просвітить Всеблагий Бог, від того, що вам надав, виявити достатню милість і порядність, то ви її підтримаєте і звільните її від усякої небезпеки і впливу, від лиха через безмежні її борги не лише словом, але ж і дією як такі, що мають необхідний обов'язок допомагати і надавати нашій Церкві, безпеці всіх Церков. Тому що, коли вона страждає, то й інші її члени борються разом з нею, бо коли перша і невідривна частина, як-от голова тіла, псується, то й нижні частини-члени разом псуються і знищуються. Отож бо, нехай не буде так, щоб у наші дні дійшла наша Велика Христова Церква повного занепаду і знищення і зробилася християнам соромом і пошестю для всіх народів.

Отже, святий найбоголюбніший єпископе Перемишльський і Самбірський як наш розпорядник і співбрат у збиранні цієї милостині від усіх братів наших, кліриків, ієреїв та світських, надішли їй до рук найсвятішого і найученішого митрополита Києва, Галичини і всієї Росії у Святому Дусі найжаданішого брата й сотрудника нашої Мірності пана Петра Могили, архімандрита Печерської Лаври як екзарха кафеолічного найсвятішого та апостольського престолу Константинополя якнайшвидше, без жодної занедбаності або затримки часу, котрий їй надішле, у свою чергу, до найшанованішого і найблискучішого і найхристияннішого Господаря, пана і покровителя Східної Христової Великої Церкви.

Якщо через вашу допомогу і данину одержить частковий захист і полегшення Велика Христова Церква, полегшення від нестерпних тих боргів і позовів позичальників, і буде вона звільнена з-під загрози тієї небезпеки, то нехай буде відплата від Бога у тисячу разів більша і буде наше вічне й нескінчене поминання, і ми увійдемо до числа ктиторів заради втішених і заспокоєних у ній, і тих, хто мирно бореться й оспівує Всесильного Бога, завжди заступаючись за Ваше здоров'я і за нескінченність вашого царства. Нехай усі ми будемо під молитвою во Христі

Бозі Господі нашому, також благодать і безмежна ласка, і молитва нашої Мірності нехай будуть з усіма вами. 1644.

У місяць грудень, індікту 13.

† Ефесу Паїсій † Гераклеї Іоанникій † Кизику Анфім † Халкідона Пахомій † Адріанополя Неофіт † Старих Патр Феофан † Пруси Клим † Афін Даниїл † Нікомідії Кирило † Дідімотіху Клим † Філіппополя Гавриїл † Мітілени Парфеній † Трапезунда Лаврентій † Гану і Хори Паїсій.

Список використаних джерел

1. Фонкич Б. Л. Греческо-русские культурные связи в XV–XVII вв. Греческие рукописи в России. Москва, 1977. 247 с.
2. Фонкич Б. Л. Палеография греческих грамот Львовского братства // *Ralaeoslavica*. 10. Praha, 2002. № 2. P. 282–289.
3. Ченцова В. Г. Киевская митрополия между Константинополем и Москвой. 1686. Київ: Дух і літера, 2020. 630 с.
4. Чернухін Є. Грецькі актові документи і листи. З фондів ЦНБ ім. В. І. Вернадського АН УРСР. Каталог рукописів XVI–XIX ст. Київ : Ін-т історії України АН УРСР, 1991. 55 с.
5. Чернухін Є. До історії Мілецького православного монастиря на Волині // *Труди КДА*. № 33. Київ, 2020. С. 197–211.
6. Лебедев А. Рукописи Церковно-археологического музея Императорской Киевской Духовной академии. Т. I. Саратов, 1916. 478 с.
7. Известия Церковно-Археологического общества при Киевской Духовной Академии за 1890 год / сост. Н. И. Петров. Киев, 1891.
8. Петров Н. И. Указатель Церковно-археологического Музея при Киевской духовной академии. Второе издание, исправленное и дополненное. Составил Н. И. Петров. Киев, 1897. 4, 292 с.
9. Архив Юго-Западной России. Ч. 1. Т. X. Киев, 1904.
10. Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Ф. 225. Од. зб. 585/2. «Список рукописей и книг и реестр дел поступивших в Библиотеку Киевской Духовной Академии из Почаевской Лавры». 194 с.
11. Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Ф. 225. Од. зб. 585/1. Список рукописей, принадлежащих Церковно-Археологическому музею при Киевской Духовной Академии. 35 арк.

12. Березин В. Описание рукописей Почаевской Лавры, хранящихся в библиотеке музея при Киевской духовной академии. Сочинение студента II курса церковно-практического отделения Василия Березина (на Евгениево-Румянцевскую премию). Киев, 1881. V, [1], 81, [3].
13. Смирнов А. Кирило Лукарис і Україна // Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: Історичні науки. Острог: Нац. ун-тет «Острозька академія», 2011. Вип. 18. С. 157–164.
14. Флоря Б. Н. Патриарх константинопольский Парфений II и гетман Богдан Хмельницкий // МОСХОВІА: проблемы византийской и новогреческой филологии. Москва, 2001. С. 443–445.
15. Добрянська Т. Зібрання архівних документів та рукописних книг Почаївської Лаври // Архіви, колекції та зібрання державних, громадських та релігійних установ у фондах Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського : путівник. Київ, 2015. С. 125–126.

Yevhen Chernukhin,

*Candidate of Philological Sciences (Ph. D. in Philology),
Senior Researcher of Judaica Fonds Department
of Institute of Manuscript,
V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine
(Kyiv, Ukraine)*

ORCID: 0000-0003-4906-0787

e-mail: geikle@hotmail.com

Epistle of Parthenios II, Patriarch of Constantinople, to Sylvestr Hulevych-Voyutynskyi, Bishop of Peremyshl and Sambir, of December 1644

The goal of the research is the study of the letter sent in December 1644 by the Patriarch of Constantinople Parthenios II to the Ukrainian Orthodox Bishop Sylvestr Hulevych-Voyutynskyi, determining the ways the document arrived in Kyiv, critical edition of the Greek text with a commentary and its translation into Ukrainian. The research **methodology** includes the use of comparative historical and empirical methods for studying documents with the involvement of special methods of archaeography, codicology and paleography. **Scientific novelty.** For the first time, the path of the document's receipt to the current place of storage was traced, a textological study was carried out, a photocopy of the document was presented, the original

Greek text and its modern translation were given. **Conclusions.** The letter of the Patriarch Parthenios II to the Peremyshl Bishop Sylvestr Hulevych-Voyutynskyi arrived in Kyiv as part of the collection of manuscripts of the Pochaiv Lavra and was kept in the library of the Kyiv Theological Academy, which was later transferred to the library of the All-Ukrainian Academy of Sciences (now the V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine). For the first time, the letter was described in 1991 as a Greek manuscript. The text of the message was written in Greek and signed by Patriarch Parthenios II and members of the Holy Synod of the Great Church of Constantinople. The message was drawn up within the framework of the political and organizational goals of the Ecumenical Patriarchate on the territory of the Polish Commonwealth and Hetman Ukraine. The main purpose of the message was a request for financial assistance. The Epistle of Patriarch Parthenios II reflects the history of the power struggle during the election of the ecumenical patriarchs, their relationship, assessments of each other, as well as the special ties of the Ukrainian Orthodox dioceses with Constantinople.

Key words: Patriarchate of Constantinople, Cyril I Lucaris, Parthenios II the Younger, Sylvestr Hulevych-Voyutynskyi, patriarchal charters, Greek manuscripts.

*Стаття підготовлена 5 липня 2021 року;
подана до друку 12 липня 2021 року.*